

Koncepcja dojrzałości środowiskowej

Zrozumienie procesów przyrodniczych i przyczyn zmiany klimatu, postrzeganie siebie jako części ekosystemu i poczucie współodpowiedzialności za przyrodę nie biorą się z niczego. To proces, który zaczyna się we wczesnym etapie życia.

Koncepcja dojrzałości środowiskowej, wywodząca się z edukacji leśnej, pomaga zrozumieć, jak współczesny człowiek buduje więź z naturą i jak ta więź wpływa na podejmowanie odpowiedzialnych wyborów w codziennym życiu.

Dlaczego kontakt z naturą w dzieciństwie jest tak ważny?

Przyroda jest jednym z najsilniejszych, a jednocześnie najprostszych czynników wspierających prawidłowy rozwój dziecka. Ruch na świeżym powietrzu wspiera **rozwój psychomotoryczny**, poprawia koncentrację i redukuje stres. Regularne przebywanie w środowisku naturalnym pozytywnie wpływa też na zdolności poznawcze, rozwija empatię oraz poczucie sprawczości.

Modele edukacji oparte na stałym kontakcie naturą (np. przedszkola i szkoły leśne) wskazują, że nauka w środowisku naturalnym poprawia przyswajanie wiedzy i kreatywność. Badania pokazują, że osoby, które w dzieciństwie miały częsty kontakt z naturą, **częściej podejmują prośrodowiskowe działania w dorosłym życiu** –

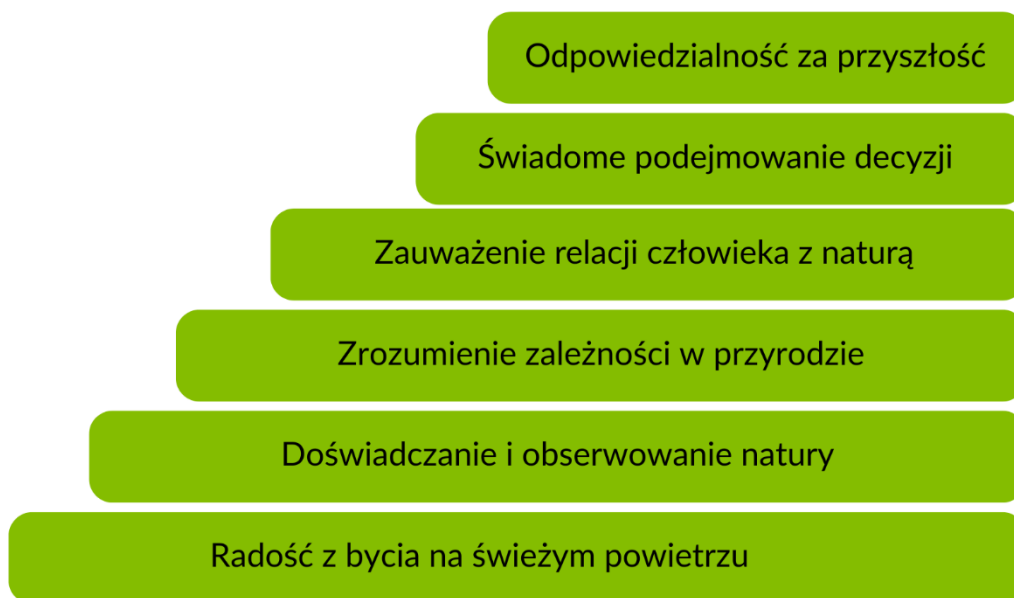
począwszy od oszczędnego korzystania po aktywne angażowanie się w ochronę przyrody.

Jak budować więź z naturą?

Ciekawym modelem edukacyjnym, stanowiącym drogowskaz dla kompleksowego podejścia do kształtowania postaw prośrodowiskowych jest koncepcja **6 stopni dojrzałości środowiskowej**¹. Wywodzi się ona z pedagogiki leśnej. Doskonałym polem do jej realizacji jest przyrodnicza edukacja terenowa.

Model 6 stopni dojrzałości środowiskowej może być inspiracją zarówno dla nauczycieli i edukatorów, jak i dla rodziców. Pozwala działać tak, by nie tylko przekazywać wiedzę, ale przede wszystkim budować emocjonalną więź z naturą – bo to ona najskuteczniej prowadzi do odpowiedzialności za stan środowiska.

Sześć stopni dojrzałości środowiskowej

Opracowanie: Ewa Janowska

Stopień 1. Radość z bycia na świeżym powietrzu

Pierwszy krok jest najprostszy, ale zarazem kluczowy – chodzi o to, by przebywanie w naturze kojarzyło się z przyjemnością. Spacer, zabawa w lesie czy piknik pozwalają dzieciom poczuć się w przyrodzie swobodnie i bezpiecznie.

¹ Opublikowany przez Bjørn Helge Bjørnstad, Forestry Extension Institute w Norwegii, 2013 r.; koncepcja popularyzowana przez forestpedagogics.eu

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Można wspierać uczniów ćwiczeniami, które pozwolą na zwiększenie doświadczeń zmysłowych (dotykanie mchu, wążanie grzybów), słuchanie otaczających nas dźwięków ptaków lub drzew (rysowanie mapy dźwięków), dostrzeganie nieoczywistych barw w otaczającej przyrodzie np. czerwonych (nie zielonych) łodyg roślin.

To właśnie pozytywne doświadczenia są fundamentem późniejszego zainteresowania przyrodą i wrażliwością na stan środowiska naturalnego.

Autor: Ewa Janowska

Stopień 2. Doświadczenie i obserwowanie natury

Kiedy dziecko zaczyna zwracać uwagę na zapach lasu, fakturę mchu czy śpiew ptaków, uczy się uważności i dostrzegania różnorodności świata. Takie doświadczenia angażują zmysły i budują emocjonalną więź z otoczeniem – a im silniejsza więź, tym większa chęć dbania o to, co bliskie i ważne. Rolą nauczyciela jest stworzenie warunków, które pozwolą uczestnikowi poczuć tę więź. Służą temu odpowiednio dopasowane aktywności w terenie, które angażują uczestnika, w szczególności do samodzielnego odkrywania.

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Podczas wycieczki do lasu rozdaj uczestnikom pudełka z karteczką na dnie z wypisaną cechą. Zadaniem uczestnika jest znalezienie elementów z otoczenia odpowiadających tej cesze i przykryć nimi dno pudełka. Po powrocie grupy z poszukiwań, pozostali uczestnicy próbują odgadnąć po zawartości, jaką cechę miał znaleźć dany uczestnik.

Pamiętaj, że cechy, których znalezienia w otoczeniu będziesz wymagał od uczestnika powinny być dostosowane do jego możliwości poznawczych. Przykładowe cechy np.: ażurowe, szorstkie, dwukolorowe, pachnące, kolczaste, owłosione, z otworem, wydające dźwięki, jaskrawe, symetryczne, przezroczyste.

To ćwiczenie ma na celu zwiększenie świadomości różnorodności otaczającego nas świata - uwrażliwienie na różne detale, struktury, wzory i kolory występujące w przyrodzie, wyodrębnienie ich z „jednolitej masy”, jaką może wydawać się las. Idea polega na tym, aby zwolnić tempo i uważnie przyrzeć się otoczeniu.

Autor: Ewa Janowska

Stopień 3. Zrozumienie zależności w przyrodzie

Na tym etapie pojawia się świadomość, że w naturze wszystko jest połączone. Dzieci zaczynają rozumieć, że zniknięcie jednego gatunku może wpływać na inne elementy ekosystemu. To ważna lekcja o delikatnej równowadze przyrody i znaczeniu

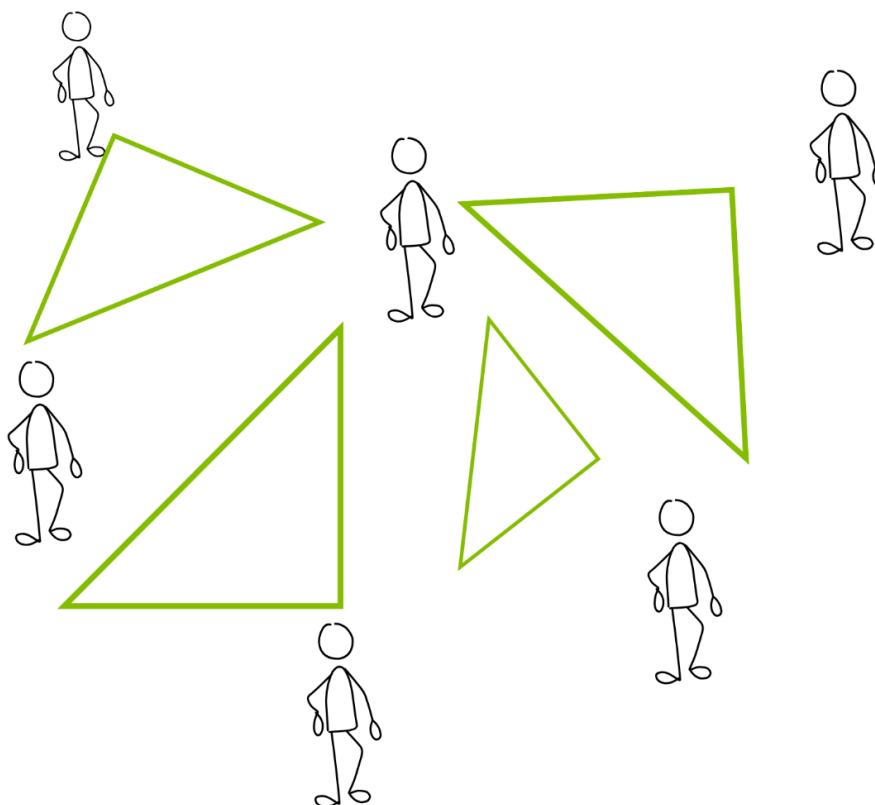
różnorodności biologicznej. Wiedza o ekosystemach i ich strukturach prowadzi do głębszego rozumienia procesów przyrodniczych.

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Stwórzmy trójkąt! Celem tej aktywności jest zwiększenie świadomości, w jaki sposób różne gatunki są ze sobą powiązane i współzależne.

Uczestnicy stoją rozsypani w przestrzeni, tak by zachować od siebie ok. 2 m odległości. Każda osoba po cichu „wybiera w swojej głowie” dwie inne osoby z grupy, których nie ujawnia innym. Na sygnał prowadzącego wszyscy zaczynają się poruszać tak, by zawsze utrzymywać równą odległość od tych dwóch wybranych osób, tworząc wyobrażony trójkąt równoboczny z nimi. W efekcie ruchy jednej osoby powodują poruszanie się pozostałych, grupa pozostaje w ciągłym ruchu próbując utrzymać układ trójkątów.

Opracowanie: Ewa Janowska

Obserwacje: Pierwsze skojarzenie uczestników może być takie, że wspólnie stworzyli system zależności, w którym wyraźnie widać wpływ jednego elementu na drugi oraz równowagę całego, dynamicznego układu.

W rozszerzonej wersji ćwiczenia, można pokazać obrazowo wpływ jednego elementu na pozostałe elementy w ekosystemie. Uczestnicy powracają do ruchu we wcześniej

obranej konstelacji. Prowadzący podchodzi i symbolicznie „zabiera” (prosi o kucnięcie) jedną osobę – w ten sposób symbolicznie opuszcza ona ekosystem. Wszystkie osoby, które miały z nią relację, również kucają (opuszczają ekosystem).

W tym miejscu można wprowadzić pojęcie różnorodności biologicznej. Zwróć uwagę uczestnikom, że im więcej elementów, a za tym powiązań w ekosystemie tym trudniej go zachwiać. Brak jednego gatunku lub „niszy”, może wywołać reakcję łańcuchową prowadzącą do kaskadowych zmian. Dlatego tak ważne jest zachowanie różnorodności biologicznej – im bardziej zróżnicowany system, tym większa jego stabilność.

Stopień 4. Zauważenie relacji człowieka z naturą

Przyroda, w niemal każdym miejscu na Ziemi, nosi ślady naszej obecności: drogi, ścieżki, budynki czy pola uprawne. Zaczynamy dostrzegać zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki działalności człowieka oraz rozumieć, że las pełni wiele funkcji – od przyrodniczych i gospodarczych po społeczne i kulturowe.

Ludzie od zawsze korzystali z lasu i nadal to robią, choć sposób, w jaki go wykorzystujemy, zmieniał się na przestrzeni lat. Szukając uważnie, można znaleźć ślady zarówno dawnych, jak i współczesnych działań człowieka.

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Podczas wyprawy do lasu poproś uczestników, aby znaleźli ślady działalności ludzi. Mogą to być dawne osady, rowy melioracyjne, bunkry, słupy telegraficzne, tablice informacyjne, miejsca wyrębu, drogi, tory i wiele innych. To, co na pierwszy rzut oka wygląda na dziewiczą naturę, może wciąż nosić ślady działalności człowieka.

Omów z uczestnikami ich odkrycia zadając przykładowe pytania:

- Jaki mógł być powód tej ingerencji człowieka?
- Czy była związana z działalnością gospodarczą czy rekreacją?
- Czy była konieczna?
- Jakie ma konsekwencje?

Autor: Ewa Janowska

Stopień 5. Świadome podejmowanie decyzji

Zrozumienie różnych perspektyw – leśników, lokalnych społeczności, turystów czy ekologów – pomaga w kształtowaniu samodzielnych opinii. Dzięki temu ludzie uczą się, że decyzje dotyczące środowiska wymagają namysłu, wiedzy i dialogu między interesariuszami.

Lasy pełnią wiele funkcji dla ludzi: ekonomiczne, inni cenią je za ich wartości społeczne i kulturowe, a jeszcze inni koncentrują się na ich znaczeniu przyrodniczym. Wszystkie perspektywy są równie ważne i reprezentowane przez interesariuszy dbających o własny punkt widzenia. Gdy pojawia się więcej niż jeden interesariusz, mogą wystąpić konflikty interesów.

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Konflikty interesów to dobry powód, by przeciwłożyć demokratyczne procesy uwzględniające debatę różnych interesariuszy. Ważne jest, aby młodzi ludzie zdobyli doświadczenie w uczestniczeniu w tych procesach i nauczyli się patrzeć na daną sprawę z różnych perspektyw.

Konflikty interesów to bardzo dobry temat do pracy projektowej:

- Tworzenie reportaży poprzez wywiady z różnymi interesariuszami.
- Odegranie dramatycznych scenek, w których uczniowie przedstawiają odmienne punkty widzenia na daną sprawę.

- Zorganizowanie debaty klasowej z zespołami prezentującymi różne punkty widzenia.

Przykładowe tematy:

- Leśnicy muszą wybudować drogę, by transportować pozyskane drewno z lasu vs. Drogi zagrażają siedliskom i szlakom migracyjnym zwierząt.
- Lokalny las wymaga ochrony, by zapewnić przetrwanie zagrożonym gatunkom vs. Lokalna społeczność utrzymuje się z posykiwania drewna z lasu.

Autor: Ewa Janowska

Stopień 6. Odpowiedzialność za przyszłość

Ostatni krok, a jednocześnie najwyższy stopień dojrzałości środowiskowej to gotowość do działania: dokonywanie odpowiedzialnych wyborów, troska o zasoby naturalne i myślenie o konsekwencjach swoich decyzji. To moment, w którym stajemy się świadomym obywatelem, rozumiejącym ideę zrównoważonego rozwoju.

Wskazówki dla nauczyciela/edukatora:

Przygotuj 30 zdjęć ilustrujących 15 tematów. Każdy temat powinien obejmować dwa zdjęcia. Pierwszy temat na zdjęciu jest uznawane za bardziej przyjazne środowisku niż drugi.

Przebieg

Każdy uczeń wybiera jedno zdjęcie. Na początek należy odnaleźć osobę ze zdjęciem odpowiadającym temu, które wylosowaliśmy. Uczniowie muszą porównać zdjęcia i ustalić, czy oba tworzą parę.

Gdy wszyscy utworzą pary, kolejnym zadaniem jest ustalenie, który zdjęcie przedstawia zjawisko bardziej przyjazne środowisku. Uczniowie dyskutują i podają powód swojej decyzji.

Następnie klasa dzieli się na dwie grupy: jedna z bardziej „ekologicznymi zdjęciami”, druga z mniej ekologicznymi.

Każdy uczeń z grupy „przyjaznej środowisku” pokazuje swoje zdjęcie i wyjaśnia, dlaczego należy do tej grupy. Następnie uczeń z drugiej grupy, który ma zdjęcie z tej samej pary, przedstawia powód, dla którego jego zdjęcie jest w grupie „mniej ekologicznej”. Grupa decyduje, czy wnioski są prawidłowe.